

Hrvoje Cvijanović, Politička vizija Thomasa Hobbesa

Jolić, Tvrtko

Source / Izvornik: **Političke perspektive : časopis za istraživanje politike, 2014, 4, 85 - 89**

Journal article, Published version

Rad u časopisu, Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:261:059537>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-17**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the Institute of Philosophy](#)

HRVOJE CVIJANOVIĆ

POLITIČKA VIZIJA THOMASA HOBBSA

Politička kultura, Zagreb,
2013, str. 192.

Politička vizija *Thomasa Hobbesa* naslov je knjige Hrvoja Cvijanovića, docenta na Fakultetu političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu, koja je nastala na temelju autorove doktorske disertacije. To je jedna od četiriju doktorskih disertacija koje su u posljednje tri godine obranjene na Sveučilištu u Zagrebu, a koje za temu imaju različite aspekte političke filozofije Thomasa Hobbesa.¹ Takve se godišnje produkcije doktorskih disertacije o Hobbesu ne bi postidjele ni veće sredine s brojnijom populacijom politologa i političkih filozofa no što je to Hrvatska pa se postavlja pitanje što novu generaciju autora privlači Hobbesovoj političkoj filozofiji. Otkud u Hrvatskoj na početku 21. stoljeća toliki interes za Hobbesove poglede na političku nesigurnost, moć i političke strasti? Sam Hobbes tim se temama okrenuo tražeći odgovor na političku i društvenu nestabilnost koja je vladala u Engleskoj njegova vremena rastrganoj vjerskim i građanskim ratovima. Cvijanović u predgovoru ističe da se potaknut „globalnim i lokalnim političkim kontekstom“ usmjerio na bavljenje Hobbesovom političkom teorijom: „ratovi, građanski ratovi, masovni zločini i logori, terorizam i politička i zdravstvena nesigurnost, riječju *opća erozija civiliziranosti* – nagovijestili su simptome ‘hobsovskog prirodnog stanja’, čije je ishodište sve kompleksnije i suptilnije“ (str. 8, kurziv dodan). Kao jedno od glavnih ishodišta političke nestabilnosti autor identificira „strastvena uvjerenja transcendentalno-političke naravi“ zbog kojih su ljudi spremni

1 Osim Cvijanovićeve disertacije izvorno nazvane *Konfliktne strasti: političko-transcendentni aspekti Hobsovskoga prirodnog stanja* obranjene na Fakultetu političkih znanosti 2012. godine, riječ je o disertacijama Gorana Sunajka, *Transformacija metafizičkoga shvaćanja Boga u modernoj filozofiji politike: analiza na primjeru Hobbesove, Rousseauove i Schmittove političke teorije suverenosti* (Filozofski fakultet 2013), Zdravka Perića, *Ontološko-epistemološka konstrukcija moći u djelu Thomasa Hobbesa* (Filozofski fakultet 2011) i Luke Ribarevića, *Hobbesova teorija autorizacije* (Fakultet političkih znanosti 2011). To su ujedno i jedine doktorske disertacije u Hrvatskoj posvećene Hobbesovu djelu.

žrtvovati vlastiti život. Prema Cvijanoviću, vjera u neki transcendentalni ideal ili moralnu istinu koja daje smisao ljudskom postojanju postavlja pred ljude metafizičke dužnosti koje mogu biti, i često jesu, u sukobu s političkim dužnostima kojima je svrha osigurati društveni mir i sigurnost. Polazeći od te pretpostavke, autor u Hobbesovu djelu, napose u *Levijatanu*, vidi pokušaj da se retoričkim sredstvima utječe na ljudska uvjerenja, da ih se odvrti od brige za transcendentalna dobra i usmjeri na ovozemaljske vrijednosti za čiju su uspostavu i održavanje potrebni mir i sigurnost koje može ponuditi samo život u državi.

Interpretacija Hobbesove političke vizije iznesena u ovoj knjizi ne ograničava se samo na *Levijatana* koji predstavlja njegovo najvažnije i najrazrađenije djelo. Za potkrepu svojih teza Cvijanović se služi cjelovitim korpusom Hobbesove pisane ostavštine koja uključuje djela kako filozofske tako i povijesne tematike. Autor se tu vodi hermeneutičkom pretpostavkom, koju zastupa i sam Hobbes, da se autorova intencija može razumjeti samo iz cjeline njegova djela te upućuje na tri metodološka pristupa kojima se služi Hobbes: historiografski, znanstveni i retorički. Za razliku od većeg dijela suvremenih interpretata Hobbesova djela koji naglasak stavljaju na znanstveni pristup zastupljen u *Elements of Law* i prvoj polovini *Levijatana*, Cvijanović smatra da retorička metoda dominira većim dijelom Hobbesova opusa i da predstavlja „fundamentalan pristup analizi političke nestabilnosti od sredine 1640-ih nadalje, posebice u *Levijatanu* i *Behemothu*“ (str. 46). Razlog zašto se Hobbes ne uzdaje previše u znanstvenu metodu, Cvijanović nalazi u ograničenjima ljudske racionalnosti. Kad bi uistinu bilo tako da je strah od nasilne smrti osnovni pokretač ljudskih djelovanja, u situaciji prirodnoga stanja racionalni bi pojedinci izabrali dogovor kojim bi se uspostavila država kao jamac mirna i sigurna život. Međutim, Hobbes uviđa da mnogima ovozemaljski život nije najveća vrijednost i da obećanje onozemaljskih dobara poput vječnoga života motivira ljude da zaborave na strah od smrti. Postojanje sukoba oko zahtjeva poslušnosti i prema Bogu i prema čovjeku/vladaru predstavlja „najčešći izgovor za pobunu i građanski rat u kršćanskim državama“ (*Levijatan*, pogl. 43). Stoga je zadaća vladara osigurati potporu vjernika njegovoj vladavini, a tomu pothvatu Hobbes posvećuje drugu polovinu *Levijatana*.

Ta dva pristupa problemu nestabilnosti, racionalni i retorički, tema su dvaju središnjih poglavlja knjige. Tako u trećem poglavlju naslovljenom „Hobsovsko prirodno stanje i strah od smrti“ Cvijanović iznosi oštru kritiku interpretacijskog pristupa koji Hobbesovo prirodno stanje promatra kao strateški problem kooperacije i na koji se primjenjuju analize iz teorija igara, posebice različiti modeli zatvorenikove dileme. Taj je pristup dominirao u drugoj polovini dvadesetoga stoljeća, a predstavljen je u radovima J. Hampton, G. Kavke i D. Gauthiera. Za Cvijano-

vića je slabost toga modela to što se poglavito usredotočuje na hipotetičnu situaciju u kojoj „racionalni i egoistični pojedinci vode strateške kalkulacije u svrhu postizanja optimalnog rješenja za sve“ (str. 91). No, taj pristup zanemaruje društveno-politički kontekst u kojemu se situacije prirodnog stanja mogu pojaviti. To ne čudi, jer se navedeni interpreti uglavnom ograničavaju na Hobbesove stavove iznesene u prvoj polovini *Levijatana*, zanemarujući ostatak knjige i ostala Hobbesova djela. Sam Cvijanović identificira osam različitih inačica pojma prirodnoga stanja kojima se Hobbes koristi u svojim djelima. Ti pojmovi predstavljaju oblike hipotetičnoga, empirijskog i povijesnoga preddržavnog i postdržavnog stanja, prirodno stanje na međunarodnoj razini i, što je najzanimljivije, oblik prirodnog stanja kao političkog stanja. Cvijanović namjerava pokazati da Hobbesa prije svega zanimaju ljudi čije su težnje i strasti oblikovane unutar društveno-političkoga konteksta u kojemu žive, a ne kao apstraktni racionalni pojedinci. S tog aspekta, interpretacijski pristupi koji polaze od hipotetskih i apstraktnih scenarija, a zanemaruju konkretne pojedince s njihovim strastima i iracionalnim težnjama, prema autoru su „naivni“, a primjeri na koje se oslanjaju „besmisleni“ te „pervertiraju filozofiju straha“ (str. 110-111). U Cvijanovićevoj interpretaciji političku filozofiju koja se temelji na strahu od nasilne smrti i na želji za samoodržanjem „treba shvatiti kao Hobbesov politički konstrukt, a ne [kao] puku naraciju o prirodi čovjeka“ (str. 113), i kao takva ona je samo jedan od retoričkih pokušaja da se pojedince okrene ovozemaljskim vrijednosti na kojima se temelji miran i siguran zajednički život u državi.

Peto poglavlje “Moć uvjerenja i uvjeravanja: *Cuius opinio, eius regio*” posvećeno je Hobbesovu odgovoru na ono što Cvijanović naziva „metafizičkim deficitom“ u političkom društvu, a definira ga kao stanje „u kojem je politička vlast suprotstavljena ili je sukobljena temeljnim očekivanjima građana u njihovoj potrazi za smislom“ (str. 117). To znači da vladaru koji želi osigurati stabilan politički poredak nije dovoljna samo moć kojom osigurava fizičku sigurnost svojih podanika, nego i „nadzor nad interpretacijama transcendentne domene“ (str. 116) iz koje podanici crpe smisao ljudskog života i postojanja. Nadzor je potreban kako bi se suzbile interpretacije koje dezintegrijuju politički poredak, slabe lojalnost političkoj zajednici i potkopavaju moć suverena. Najopasniji izvori „strastvenih uvjerenja“ za Hobbesa su vjerske elite, no one su samo jedna od skupina koje prijete stabilnosti građanskoga društva. Osim na njih Hobbes skreće pozornost i na elite bogatih, moćnih i učenih čija taština i arogancija uvelike nadilaze iste te sklonosti prisutne kod drugih ljudi (*Levijatan*, pogl. 27). Cvijanović, kao uostalom i Hobbes, najviše pozornosti posvećuje analizi utjecaja vjerskih elita na stabilnost političkog poretka, dok je analizi ostalih

skupina čiji je utjecaj na „strasna uvjerenja“ pojedinaca u brojnim suvremenim državama znatniji no utjecaj vjerskih elita posvećeno znatno manje prostora.

Govoreći o problemu političke moći Cvijanović dobro uočava da „izazov suverenu nisu atomistički pojedinci, već organizirane društvene grupe“ (str. 127), što ga vodi zaključku da je „analiza koja Hobbesov politički projekt svodi na proceduralizam društvenog sporazuma“ i „individualističko poimanje prirodnog stanja [...] jednostrano i ne pogađa samu srž cjelovite Hobbesove rasprave...“ (str. 128). Tom bi se zaključku moglo prigovoriti da ukazivanjem na društvene elite kao izvore političke nestabilnosti Hobbes mijenja samo razinu analize, tj. s individualne razine prelazi na skupnu, zadržavajući istodobno istu metodologiju kojom se koristi u prvoj polovini *Levijatana*. No, sad više nije riječ o pojedincima motiviranim strahom od nasilne smrti i zadovoljenjem vlastitih interesa, nego o skupinama vođenim određenim idejama, političkim ili moralnim uvjerenjima koje se bore za očuvanje skupine. Vođe skupina svojom rječitošću, ugledom ili bogatstvom instrumentaliziraju pojedince zavodeći ih u strasna uvjerenja u koja sami najčešće ne vjeruju. Skupine tako pokazuju veću razinu racionalnosti, za razliku od pojedinaca za koje Cvijanović s pravom tvrdi da su često iracionalni zbog svoje spremnosti da žrtvuju život radi strasnih uvjerenja. Moglo bi se reći da je to primjer prirodnog stanja kao političkog stanja u kojemu je politička vlast nedjelotvorna, a sukobi se odvijaju u doktrinarnoj domeni. U tome smislu čini se opravdanim složiti se s Cvijanovićevom tvrdnjom da je Hobbesovo glavno oružje protiv društveno-političke nestabilnosti upravo retorika. No, kao što je slučaj i s drugim oružjem, ona je dostupna i suparničkim stranama što i ovaj tip prirodnog stanja prijeto odvesti u opći rat. Taj rat možda jest verbalan, ali dovodi u pitanje mogućnost stabilnog funkcioniranja društva. Cvijanović citira R. Dworkina koji u suvremenom američkom društvu vidi primjer doktrinarnog rata (str. 100). Postavlja se pitanje je li u toj situaciji moguć neki oblik društvenog sporazuma na skupnoj razini koji bi omogućio okončanje te vrste rata.

Završno poglavlje knjige posvećeno je trojici autora koji su uvide Hobbesove političke filozofije pokušali prilagoditi na djelovanja u kontekstu suvremene države. Riječ je o Carlu Schmittu, Giorgiu Agambenu i Johnu Grayu koji u svojim djelima prema Cvijanoviću dijele zajedničku hobsovsku političku paradigmu u kojoj se „vrijednost života javlja kao fundamentalna *politička kategorija*“ (str. 143). U poglavlju se pokazuje da, unatoč zajedničkim polazištima, ovi autori dolaze do oprečnih rezultata: dok je za Schmitta i Graya jaka država preduvjet da bi se očuvala vrijednost života, za Agambena ona je najveći izvor zala koje prijete ljudskom životu.

Interpretacija političkog projekta Thomasa Hobbesa iznesena u ovoj knjizi iznimno je vrijedan doprinos istraživanju Hobbesove političke filo-

zofije, posebice u kontekstu razumijevanja povijesnih okolnosti u kojima se ona formirala i načina na koji ju je Hobbes prezentirao čitateljstvu. Osnovna je vrlina Cvijanovićeve pristupa što uzima u obzir cjelinu Hobbesova političkoga djela, osobito one dijelove koji se u suvremenim interpretacijama često zaobilaze, objašnjavajući pritom evoluciju Hobbesovih stavova. Dakako, neće se svi složiti s time da je povijesno razumijevanje ujedno i jedini način na koji se može legitimno pristupiti interpretaciji Hobbesova djela. No, nema sumnje da čak i oni koji se ne slažu s tim interpretativnim pristupom ili zaključcima koje Cvijanović izvodi mogu puno toga naučiti iz ove knjige. Valja istaknuti i to da je knjiga napisana jasno i slikovito te da se lako čita. Cvijanovićevo retoričko umijeće na tragu je osnovne teze knjige prema kojoj je Hobbesovo djelo u jednom bitnom dijelu retorički ogled kojemu je cilj ovladati strastima građana i uvjeriti ih u potrebu mirna i stabilna života u ovozemaljskom političkom životu.

TVRTKO JOLIĆ
Institut za filozofiju
Zagreb